

Leerplan Nederlands Basisonderwijs

Ingediend op 7 juli 2011 door

Federatie Steinerscholen vzw - Gitschotellei 188 , 2040 Antwerpen - 03 213 23 33

In naam van de schoolbesturen basisonderwijs die lid zijn van deze vereniging zonder winstoogmerk

1 Menskundige, pedagogische en onderwijskundige opvattingen

1.1 Situering

In deze inleiding wordt eerst beknopt de visie op het *fenomeen taal* en de samenhang met de mens uiteengezet. Dan volgt een schets van het *taalonderwijs* die aangeeft hoe, naargelang de leeftijd, de taal- en leervermogens van het kind worden aangesproken.

1.2 Visie op taal en mens

De mens is door de taal in staat zich in een cultuur thuis te voelen, eraan deel te nemen en bij te dragen aan de ontwikkeling ervan. Taalvaardigheden dienen de sociale, culturele en maatschappelijke interactie.

Taal is een wezenlijk kenmerk van de scheppende, menselijke geest. De taalontwikkeling weerspiegelt in hoofdzaak de geestelijke ontwikkeling van het kind. Deze hangt nauw samen met de fysiek-motorische en de psychische ontwikkeling. Dit gegeven vormt het uitgangspunt voor het hele taalonderwijs.

Vooreerst vormt taal de brug tussen voorstellingen en begrippen. Het vermogen betekenis te geven, maakt taal tot een geschikt medium voor het denken. De ontwikkeling van het taalvermogen is daardoor nauw verbonden met de ontwikkeling van het denken.

Het denken in taal schept ook de mogelijkheid om te reflecteren en orde te scheppen. Dat kan het kind zekerheid en vertrouwen bieden.

Ten tweede is er de kunstzinnige dimensie van de taal. Poëtische taal biedt de mogelijkheid middels klankvormen, spraakmelodie, ritme, rijm en stijlfiguren een inhoud beleefbaar te maken voor het gevoel. De taal bemiddelt tussen binnen- en buitenwereld. Deze beleving gaat de begripsmatige analyse vooraf. Zo wekt en voedt de taal onze verbeelding.

Taal kan dus als kunstzinnig bouwwerk benaderd worden, dat verbindende (communicatie), scheppende en vormende (grammatica) kwaliteiten in zich draagt.

1.3 Pedagogische consequenties

Kleuteronderwijs

In de kleuterschool berust het taalonderwijs op het spontane vermogen tot nabootsing. Het gebruik van levende en beeldende taal is alom tegenwoordig. Naast de gewone omgangstaal is er het

dagelijkse aanbod aan verhalen, rijmpjes, gedichtjes, liedjes, talige spelletjes ... Dit brede taalaanbod laat tevens toe de taalverwerving te ondersteunen met beweging. Het taalonderwijs is impliciet maar krachtig. Zo wordt niet gericht geoefend op elementen van taalbeschouwing of het bereiken van lees- en schrijfvoorwaarden.

Lager onderwijs

In de laagste klassen van de lagere school sluit het taalonderwijs ten dele nog aan bij het spontane leerproces van de kleuterschool. Het lees- en schrijfonderricht vangt echter meteen aan, zij het nog op een beeldende wijze. Het verhaal neemt de hele lagere school door een prominente plaats. Dit ondersteunt niet enkel de ontwikkeling van taal- en stijlgevoel, ook woordenschat en uitdrukkingmogelijkheden worden erdoor verrijkt.

Geleidelijk aan, en expliciet vanaf het vierde leerjaar, komen ook de abstracte en objectiverende aspecten van taal aan de orde. Zo worden de grammaticale structuur en de conventioneel bepaalde spellingsregels van de taal onderzocht. Het objectief leren weergeven van wat iemand beweert (luisteren en lezen) en het bevattelijk en adequaat leren formuleren van de eigen gedachten (spreken en schrijven) dragen in belangrijke mate bij tot het ontwikkelen van een zelfstandig en waarheidsgetrouw denken. Deze vaardigheden zijn bovendien nauw verweven met de sociale en morele ontwikkeling.

2 Kleuteronderwijs

2.1 Bepaling en omschrijving van de leerlingengroep

De ontwikkeling van 0 tot 3 jaar

De belangrijkste ontwikkeling van het taalvermogen vindt plaats voor het kind de school bezoekt. Thuis taal, opvoedingssituatie en vermogens van het kind zijn bepalend voor de taalvaardigheid waarmee het komt op school komt.

Deze taalverwerving verloopt enerzijds via de zintuiglijke waarneming (luisteren), anderzijds via de motoriek (spreken).

Omstreeks het derde levensjaar jaar (instap kleuterschool) is de motoriek verder verfijnd en gedifferentieerd. Op het vlak van taalverwerving worden woorden exacter uitgesproken, ontstaan er verbuigingen en tijdsvormen.

Door toenemend bewustzijn worden uitdrukkingen mogelijk voor oorzaak- en gevolgrelaties en bepalingen van tijd. Tevens ontstaat de mogelijkheid tot het aangaan van een gesprek en in een ruimere groep te functioneren.

De taalopvoeding op school knoopt bij deze mogelijkheden en wetmatigheden aan.

De ontwikkeling van 3 tot 7 jaar

In de kleuterschool blijven beweging, nabootsing en herhaling de uitgangspunten voor het taalonderwijs. Nabootsing mag hier niet gezien worden als klakkeloos nadoen, wel als het omzetten van zintuiglijke indrukken in eigen handelingen. Tot die indrukken behoren ook het karakter, de stemming en de morele houding van de leerkracht.

Aan de taal van de leraar en de klasgenoten vormt het jonge kind zijn eigen spreken. Bij het luisteren speelt niet enkel de feitelijke informatie een rol, maar ook de gebaren, mimiek, intonatie, stemtimbre, uitspraak. Het neemt de taal op als een bij uitstek menselijk fenomeen.

Bij oudere kleuters ontstaat het vermogen deze elementen op een fantasievolle wijze te hanteren. Het kind leeft en beweegt innerlijk mee met het vertelde. De herhaling van hetzelfde verhaal, sprookje of spelletje gedurende een bepaalde periode, stimuleert het geheugen en het spraakvermogen. Het kind weet wat er gaat komen en het spreekt onbewust mee.

Taalontwikkeling en de ontwikkeling van het denken

Door de taal krijgt de omringende wereld betekenis. Dit maakt een pril associatief en beeldend denken mogelijk. De gevoelskwaliteit van de taal primeert. De ontluikende fantasie laat het kind toe eigen woorden te scheppen en de leemtes in zijn taal aan te vullen met eigen metaforen.

Geleidelijk aan wordt het kind ook ontvankelijk voor andere aspecten van taal: de inhoud wint nog aan belang, eenvoudige humor worden begrepen, het tijdsbesef in de taal wordt grotendeels correct gehanteerd. Aan het einde van de kleuterschool beschikt het kind over een groot aantal hanteerbare begrippen die het kan aanwenden in een sociale en emotionele context en de basis vormen voor het verder verwerven van psychomotorische en taal -en rekenkundige vaardigheden.

Grammaticale structuren en woordenschat worden spontaan verworven en geleidelijk in het actieve taalgebruik van het kind geïntegreerd.

2.2 Algemene doelstellingen

Ontwikkelen van het luistervermogen en de spreekvaardigheid

Deze vaardigheden steunen op de zintuiglijke waarneming en motoriek. Ze zijn gericht op stimulering van de scheppende fantasie, de sociale vaardigheden en het voorstellingsvermogen.

Ontwikkelen van het denken door middel van taal

Met de taalverwerving ontwikkelt het kind begrip voor de wereld en voor zichzelf.

Ontwikkelen van taalgevoel door nabootsing en herhaling

Door een gedifferentieerde en correcte woordenschat wekt de leraar niet alleen het gevoel voor melodie, ritme, klankrijkdom en de verfijning van het innerlijk voorstellingsvermogen. Een juiste zinsbouw en intonatie ontwikkelen dynamiek in het denken, vooral voor de logische opeenvolging van denkbeelden.

Ontwikkelen van de taalvaardigheid met oog voor individuele verschillen

De ontwikkeling van de taalvaardigheden is erg individueel. Elk kind dient op aangepaste wijze gestimuleerd en ondersteund te worden in de eigen taalontwikkeling.

Ontwikkelen van leervoorwaarden

De ontwikkeling van de nodige motorische vaardigheden, lichaamsbesef, ruimtelijke oriëntatie en innerlijke beweeglijkheid vormen de basis voor het leren schrijven en aansluitend het leren lezen.

2.3 Leerplandoelstellingen: ontwikkelingsdoelen

Samenvattend

In het kleuteronderwijs ligt het accent vooral op het spreken en luisteren. Taalbeschouwing gaat uit van de directe beleving van de taal. Voorbereidend lezen en schrijven zijn ingebed in het stimuleren van een goede bewegingsontwikkeling, ruimtelijke oriëntatie en audio-visueel waarnemingsvermogen. Het stimuleren van een gezonde ontwikkeling van deze vaardigheden gebeurt steeds in een voor het kind zinvolle context waarbij de beleving centraal staat.

Ontwikkelingsdoelen

1. Luisteren

De kleuters kunnen

- TN 1 selectief en gericht luisteren (zie WO 26, MV 8 en LO)
 - zij kunnen zich afsluiten voor geluiden die niet van belang zijn voor het beluisterde;
 - zij kunnen verschillen tussen klanken waarnemen en beleven.
- TN 2 een mondelinge boodschap (gesproken door een fysiek aanwezig persoon), bestemd voor hun leeftijdsgroep, eventueel ondersteund door gebaar, mimiek, beeld of geluid begrijpen, onder meer:
 - vragen over concrete situaties;
 - opdrachten voor activiteiten in de klas of op school;
 - verhalen;
 - verzen, rijmen.
- TN 3 de bereidheid vertonen om naar de kleuteronderwijzer en naar elkaar te luisteren en om zich in te leven in een boodschap.
- TN 4 genieten van vorm, klankrijkdom en inhoud van de gesproken taal.

2. Spreken

De kleuters

- TN 5 kunnen taal op verschillende niveaus en in diverse situaties hanteren.
- TN 6 kunnen de woorden en klanken gevormd en verstaanbaar uitspreken.
- TN 7 kunnen genieten van vorm, klankrijkdom en inhoud van samen met de kleuteronderwijzer en de andere kleuters gesproken verzen en rijmen.
- TN 8 kunnen een voor hen bestemd verhaal zo weergeven, dat de inhoud ervan herkenbaar overkomt.
- TN 9 kunnen ervaringen, gebeurtenissen uit de eigen omgeving of over wat ze van anderen vernamen zo weergeven, dat de inhoud herkenbaar overkomt.
- TN 10 kunnen een woordenschat hanteren die gevoelens uitdrukt.
- TN 11 kunnen over een vertrouwde activiteit vertellen hoe zij van plan zijn te werk te gaan of hoe ze te werk zijn gegaan.
- TN 12 kunnen wat ze waarnemen of beleefd hebben weergeven door middel van een passende woordkeuze inzake kleur, uitzicht of een andere op zintuiglijke ervaring berustende eigenschap, zodat wat ze willen weergeven herkenbaar overkomt.

- TN 13 kunnen antwoorden op aan hun leeftijdsfase aangepaste vragen in verband met betekenis, inhoud van een verhaal of handelingsverloop (wat, waar en hoe) in concrete en vertrouwde situaties.
- TN 14 kunnen zelf vragen stellen aan anderen die de door hen gewenste informatie leveren.
- TN 15 kunnen de hulp of medewerking van anderen inroepen.
- TN 16 kunnen spontaan kleine stukjes uit een verhaal, vers of sprookje dramatiseren.
- TN 17 kunnen zich inleven in herkenbare rollen en situaties en vanuit eigen verbeelding en beleving hierop inspelen.
- TN 18 hanteren bij het realiseren van de hierboven genoemde ontwikkelingsdoelen zoveel mogelijk standaard-Nederlands ondersteund door volwassenen.
- TN 19 beleven plezier in het gebruiken van taal en het spelen met taal in concrete situaties.

3. Taalbeschouwing

De kleuters

- TN 20* beseffen dat men door middel van het schrift boodschappen kan uitwisselen.
- TN 21 tonen dat zij taal als fenomeen op zich kunnen beschouwen door in concrete situaties speels-creatief om te gaan met woorden, rijmwoorden en klanken, vaak met humoristische ondertoon eigen aan hun leeftijdsfase op basis van:
- discriminatie van klanken en woorden;
 - ritmische aspecten van taal, rijmen;
 - de relatie tussen het logische waarheidsgehalte en de inhoud of vorm van de boodschap.

4. Lees- en schrijfvoorwaarden

De kleuters

- TN 22 tonen in hun handelingen in een huishoudelijke, bewegings- of spelcontext een voldoende mate van beheersing en differentiatie aan zintuiglijke en motorische vaardigheden:
- evenwichtsgevoel, zie ook LO;
 - bewegingszin, zie ook LO;
 - een onderling gecoördineerde zintuigwerking, zie ook LO;
 - een soepele vinger- en polsbeweging zie ook M 3, M 4 vanuit de pols gevoerde beweging;
 - een goede oog-hand coördinatie;
 - ruimtelijke oriëntatie zie ook WO 46, WO 47, WO 48.
- TN 23 tonen in een huishoudelijke, bewegings- of spelcontext dat zij gericht en selectief kunnen waarnemen:
- zij kunnen in voldoende mate kleine vorm- en richtingverschillen waarnemen;
 - zij tonen dat zij in hun handelingen een onderscheid maken tussen links en rechts;
 - zij zijn in staat tot analyse-synthese en tot discriminatie-identificatie, (zie ook WO en muzische vorming in de beleving van groot en klein, licht en donker, begin en einde enz.)
- TN 24 tonen een goede geheugenopslag:
- zij bezitten een voldoende uitgebouwd auditief geheugen voor de opeenvolging van klanken, woorden, zinnen;
 - zij bezitten een voldoende uitgebouwd visueel geheugen; (zie ook muzische vorming en wereldoriëntatie).
- TN 25* zijn bereid voor hen bestemde boeken in te kijken.

2.4 Leerinhouden

Luisteren:

- luisteren naar een ruim aanbod aan teksten zoals verhalen, prentenboeken, versjes, rijmpjes, spreuken, liedjes, poppenspelen, spelletjes, telkens op niveau van het kind. De verhalen kennen een differentiatie per leeftijd, gaande van eenvoudige verhaaltjes waarin het kind van drie-vier jaar de wereld leert kennen over bakersprookjes, verhalen op rijm of met herhaalmotieven voor het kind van vier-vijf jaar, tot eenvoudige sprookjes van Grimm voor de vijf-zes jarigen.
- luisteren en begrijpen van mededelingen, opdrachten en vragen op niveau van het kind
- luisteren naar eenvoudige dialoog tussen leraar en kind(-eren)

Spreken:

- meespreken van versjes, rijmpjes, herhaalverhaaltjes, spreuken, liedjes, spelletjes enz.
- meespreken van onder andere poppenspel of gedramatiseerd verhaal
- onder begeleiding naspelen van en bewegen bij verhalen, arbeidspelletjes, gedichtjes enz.
- communicatief spreken: eenvoudige dialogen, boodschappen, vragen, antwoorden op niveau van het kind
- sociale omgangsvormen nabootsen in het spel en in de omgang met andere kinderen en volwassenen

Taalbeschouwing: taalontwikkeling en ontwikkeling van het denken:

- klanken en woorden discrimineren op niveau van het kind
- ritmische taalaspecten nabootsen en zelf rijmen (kind van vijf-zes jaar)

Lees- en schrijfvoorwaarden: taalontwikkeling en beweging:

- meespreken van nonsensversjes als spreekoefening, omwille van de articulatie, die samenhang vertoont met de fijne motoriek
- meespreken en -bewegen van vingerspelletjes die de fijne motoriek en de oog-hand-coördinatie gunstig beïnvloeden
- ontwikkelen van grove en fijne motoriek door:
 - . bewegingsspelletjes, kringspelen, arbeids-of ambachtsspelen (zie leerdomein LO)
 - . bewegingen die schouder, onderarm en pols losmaken, de duim los van de vingers leren bewegen, pincetgreep oefenen ... (zie leerdomein LO)
 - . activiteiten die het evenwichtsgevoel ontwikkelen

- . activiteiten die de oog - handcoördinatie en de coördinatie tussen de ledematen ontwikkelen
- . bewegingen en activiteiten die lateralisatie ontwikkelen en de symmetriebeleving stimuleren van waaruit de verticale middenlijn eerst kan ervaren en nadien ook geïntegreerd kan worden
- ontwikkelen van ruimtelijke oriëntatie en oriëntatie in tijd door:
 - . kringspelen en bewegingspelen
 - . vertellen van 'stapelverhalen', verhalen en liederen met betrekking tot de jaarfeesten

2.5 Pedagogisch - didactische leidraad

Algemeen

De activiteiten worden steeds ingebed in een algemeen, zinvol kader. Het kind wordt uitgedaagd om op een breed aanbod in te gaan. Er blijft steeds ruimte voor het eigen initiatief van de kleuter. De herhaling verfijnt de vaardigheden en laat ze beklijven.

Gesproken taal in haar voorbeeldfunctie

LUISTEREN EN SPREKEN

Luisteren

Wat de leerkracht doet, wordt door de kleuter mee-beleefd, mee-gesproken, mee-gedaan, mee-bewogen. De leraar is zich daarom bewust van zijn grondhouding: respect, liefde, rust, verbondenheid met mens en wereld en bedient zich van een beeld- en klankrijke, gedifferentieerde taal. Mooie uitspraak, articulatie, spreekritme en –melodie worden op deze manier spontaan beleefd en opgenomen.

De leraar kiest tekstmateriaal dat door zijn open karakter uitnodigt tot nabootsen en tot verdere ontwikkeling vanuit de eigen fantasie. De voor het kind herkenbare beelden, zoals die bijvoorbeeld voorkomen in de sprookjes, zijn drager van universele morele kwaliteiten en sluiten aan bij de belevingswereld van het kind.

Bij voorkeur worden taalvormen gebruikt met ritmische herhalingen.

De leraar begeleidt de taalontwikkeling van de peuter en de kleuter door met de kinderen te spreken, te reciteren en te zingen en dit bij voorkeur in een natuurlijke taal.

De ontwikkeling van het kind gaat wel gepaard met spontane reflectie, waarbij het kind creëert, kijkt, evalueert en bijstuurt.

Spreken

Rust vormt het uitgangspunt bij luisteren of spreken. Spreken en luisteren, vraag en antwoord verlopen in een ritmische afwisseling.

Meespreken van gekende teksten wordt begeleid door bewegingen en gebaren.

Er zijn voldoende mogelijkheden waar de kinderen spontaan kunnen vertellen.

TAALBESCHOUWING

Taalontwikkeling en de ontwikkeling van het denken

Meerdere activiteiten lenen zich ertoe speels-creatief om te gaan met woorden, rijmwoorden en klanken, vaak met humoristische ondertoon.

LEES- EN SCHRIJFVOORWAARDEN

Taalontwikkeling en beweging

De taalactiviteiten worden ondersteund door beweging, gaande van grote bewegingen met het hele lichaam tot fijn-motorische bewegingen met de vingers.

Activiteiten en handelingen stimuleren het gebruik van beide handen en voeten en bewerkstelligen zo een gezonde lateralisatie en het lichamenlijk integreren van de ruimtelijke dimensies.

2.6 Minimale materiële vereisten

- stevige prentenboeken
- staande poppen, vingerpopjes, marionetten, handpoppen
- kabouters
- houten figuren
- stoffen figuren
- eenvoudige verkleedmateriaal zoals mantels, kronen, paardentuigen ...
- doeken om te bouwen, te verkleden, poppenspelen op te stellen ...
- doeken
- constructie- en bewegingsmateriaal voor de grof- en fijn-motorische ontwikkeling
- voldoende bewegingsruimte
- tast- en boetseermateriaal

3 Lager onderwijs

3.1 Bepaling en omschrijving van de leerlingengroep

De ontwikkeling van 7 tot 9 jaar (eerste tot derde klas)

Een schoolkind beseft dat woorden 'in plaats van' de werkelijkheid staan. Daardoor begint het op een andere wijze met taal om te gaan en kan het 'echte' taalonderwijs aanvatten. Het kind kan op het eigen taalgebruik reflecteren. Het kan woorden in zinnen onderscheiden, klanken in woorden. Dit vermogen is nodig om te leren lezen. Het leren lezen is een proces van toenemende afstand en abstractie. Eerst neemt het kind de werkelijkheid zelf waar. Dan benoemt het die werkelijkheid in woorden. Als derde stap gaat het die woorden weergeven met lettertekens die geen verband meer vertonen met de oorspronkelijke werkelijkheid. Deze afstand scheidt 'leer-ruimte'. Waarnemingen en indrukken leiden niet meer onmiddellijk tot handelen, zoals bij de kleuter. De waarneming wordt gestructureerd en er groeit aandacht voor het detail waardoor analyse mogelijk wordt.

Toch ervaart het kind van zeven tot negen jaar de werkelijkheid nog erg gevoelsmatig. Het voorstellingsvermogen is nog sterk concreet-aanschouwelijk. Waar het jongere kind eerder associatief denkbeelden vormde, gaat het nu 'gericht' voorstellingen ontwikkelen en herinneringen oproepen.

De ontwikkeling van 9 tot 12 jaar (derde tot vijfde klas)

Na het negende levensjaar krijgt de taalontwikkeling nieuwe mogelijkheden. De veranderende houding tegenover de werkelijkheid gaat gepaard met de ontwikkeling naar een meer abstract-begripsmatig denken. Deze meer zakelijke benadering van de werkelijkheid laat tevens een differentiëring toe tussen een verstandelijke en de gevoelsmatige benadering van de taal.

De ontwikkeling van 12 tot 13 jaar (zesde klas)

Vanaf het twaalfde jaar ontwikkelt zich het causale denken. Geleidelijk aan is het kind in staat tot het exact verwoorden van waarnemingen en tot exact denken. Waarneming en gedachte kunnen onderscheiden worden van de persoonlijke beleving. Dit ontwikkelingsproces bereikt rond veertien jaar een zekere afronding.

3.2 Algemene doelstellingen

- De kinderen ontwikkelen gevoel voor en kennis van de verschillende aspecten van de gesproken en geschreven taal. Met deze taal kunnen de kinderen hun gevoels- en gedachtenleven ontwikkelen, ordenen, verfijnen, nuanceren en differentiëren. De dagelijkse communicatie wordt verrijkt.
- De kinderen verwerven inzicht in de structuur en de scheppende kracht van de taal.
- De kinderen kunnen aan de hand van de gesproken of geschreven taal innerlijke beelden opbouwen.
- De natuurlijke ontvankelijkheid van kinderen voor de schoonheid van de taal, hun belangstelling en enthousiasme voor taal als fenomeen op zich en taalgebruik in het algemeen, worden gevoed en verder ontwikkeld.
- De kinderen ontwikkelen interesse voor het fenomeen taal als universeel-menselijk gegeven en weten wat de mens aan de taal te danken heeft.

Zij beseffen dat het schrijven een grotere afstand scheidt afstand ten aanzien van een ervaring dan het spreken.

- Zij beseffen dat het schrijven een duurzamer medium is en een eigen leven kan gaan leiden.
- Zij beheersen de mogelijkheid om de eigen ervaringen, gedachten, bedoelingen, gevoelens, en meningen te formuleren of terug te houden.
- Ze beseffen het belang van non-verbale communicatie en hoe ze dit in de dagelijkse omgang of bij het vertolken van een rol kunnen gebruiken of terughouden.

De leerplandoelstellingen van de volgende leergebieden duiden op een meer expliciet verband met het leergebied Nederlands:

Lichamelijke opvoeding: LO 21 - 23, LO 27 - 28, LO 35 - 36, LO 41*, LO 52 -53.

Muzische vorming: MV 3, MV 10*, MV 13, MV 37* - MV 44*, MV 49 - 51, MV 55

Wereldoriëntatie: WO 1.1 - 1.3, WO 1.8 - 1.10, WO 1.14, WO 1.18, WO 1.20, WO 1.23 - 1.24, WO 1.25, WO 1.27 - 1.28, WO 42, WO 50 - 51, WO 53 - 54, WO 65 - 66, WO 74, WO 78 - 81

Wiskunde: W 47, W 49, W 51, W 52*

Leren leren: LL 1 - 14*

Sociale vaardigheden: SV 1 - 2*, SV 4, SV 8, SV 10, SV 12, SV 13* - 16.

3.3 Leerplandoelstellingen: eindtermen

Begrippen

Het begrip tekst verwijst naar elke mondelinge of schriftelijke boodschap die door het kind geproduceerd, gepercipieerd of verwerkt moet worden.

Samenvattend

1. Overkoepelende attitudes

Deze attitudes hebben betrekking op het hele taalonderwijs en zijn gericht op taalverscheidenheid, taalvariatie, interesse en respect.

2. Luisteren-lezen

Deze tweede groep doelstellingen beschrijft de vaardigheden, inzichten en attitudes* die nodig zijn om via de taal inhouden te verinnerlijken tot een persoonlijke voorstelling, begrip of beeld en deze te begrijpen en te verwerken.

3. Spreken-schrijven

Een derde groep doelstellingen beschrijft de vaardigheden, inzichten en attitudes* die nodig zijn om een voorstelling, beeld, gedachte of gevoel uit te drukken in gesproken en geschreven taal. Deze eindtermen beschrijven zowel de spreek- en schrijftechnieken als de innerlijke vermogens om zich in taal uit te drukken.

4. Taal in een communicatieve situatie

Een vierde groep doelstellingen beschrijft de communicatieve vaardigheden en attitudes. Het gesprek vormt de basis van het sociale leven. Het maakt de ontmoeting van mens tot mens mogelijk en heeft daardoor ook een morele dimensie.

5. Beleving van taalrijkdom

Deze attitudes beschrijven het vermogen van de mens om de dieperliggende dimensie van taal waar te nemen en te ervaren. Zo is taal ook drager van waarden en normen en weerspiegelt ze diverse sociale en (inter-)culturele aspecten. Ook heeft taal een kunstzinnige dimensie die ons toelaat scheppend en creatief met taal om te gaan.

6. Taalbeschouwing

Deze doelstelling beschrijft de kennis, het inzicht en de toepasbaarheid van een reeks begrippen en termen met betrekking tot taal.

7. Strategieën

Deze zevende groep doelstellingen beschrijft de planmatige technieken, procedures en handelwijzen die kinderen kunnen inzetten in hun (formele) omgang met taal.

Eindtermen

Overkoepelende attitudes

De kinderen

- N 1* tonen interesse en betrokkenheid en staan open voor de leerinhouden.
- N 2* tonen luister-, spreek-, lees- en schrijfbereidheid en zijn bereid tot communicatieve interactie.
- N 3* zijn bereid tot het naleven van luister-, lees-, spreek- en schrijfconventies.
- N 4* zijn bereid om de onbevooroordeelde waarneming te oefenen, in het bijzonder in functie van de vorming van een breed beoordelingskader.
- N 5* zijn bereid om te reflecteren op het eigen lees-, luister-, schrijf- en spreekgedrag in functie van het doel en op het eigen taalgebruik en zijn bereid om dat gedrag indien nodig aan te passen.
- N 6* tonen interesse en respect voor de persoon van de ander, voor de eigen en andere cultuur en zijn bereid om daarop te reflecteren.

Luisteren en lezen

De kinderen

- N 7 kunnen vlot en actief voor hen bestemde teksten opnemen en begrijpen.
- N 8 kunnen zich innerlijk voorstellingen maken van wat zij luisterend of lezend waarnemen en deze omzetten in gesproken of geschreven taal of creatief werk, zoals schilderen en tekenen.
- N 9 kunnen gericht op hun niveau informatie verzamelen rond een thema, door het raadplegen van volwassenen en door het opzoeken in voor hen toegankelijke literatuur en media.
- N 10 kunnen informatie op hun niveau op persoonlijke en overzichtelijke wijze ordenen in functie van opdrachten, zoals chronologisch beschrijven, in gesprek treden, vragen beantwoorden en geheel of gedeeltelijk beschrijven.
- N 11 kunnen verschillende eenvoudige tekstgenres onderscheiden, zoals eenvoudige gedichten, verhalen, dialogen, verslagen van belevenissen of gebeurtenissen, aankondigingen, oproepen, uitnodigingen, instructies (recepten, wegbeschrijvingen, spelinstructies ...), brieven van persoonlijke aard en eenvoudige brieven van meer zakelijke aard.
- N 12 kunnen een eenvoudige tekstopbouw (inleiding, midden, slot) herkennen in verhalende teksten.
- N 13* zijn bereid om zich in te leven in een personage van een toneel, een verhaal of een boek en de gebeurtenissen vanuit dit standpunt te benaderen.

Spreken en schrijven

De kinderen

- N 14 kunnen zich ten overstaan van vertrouwde volwassenen en leeftijdsgenoten verstaanbaar, vlot en boeiend uitdrukken met aandacht voor:
- vorm (zinsbouw en zinsintonatie)
 - stijl (stijlregister, woordkeuze)
 - expressie en techniek (articulatie)
- N 15 kunnen bij schriftelijk opdrachten:
- hun werk verzorgen, door aandacht te besteden aan spelling, interpunctie, handschrift, zinsbouw en passende illustraties
 - de belangrijkste spellingsafspraken toepassen:
 - o schrijven van woorden met een vast woordbeeld
 - klankzuivere woorden
 - frequente niet-klankzuivere woorden (ei/ij, ou/au),
 - o woorden met veranderlijk woordbeeld (regelwoorden)
 - werkwoordsvormen
 - de klinkers in open en gesloten lettergrepen
 - verdubbeling van de medeklinker
 - niet-klankzuivere eindletter
 - meervoudsvormen
 - o hoofdletters
 - o interpunctietekens (., ? !:)
- N 16 kunnen aan hun leeftijd aangepaste inhouden van verhalen, boeken of behandelde onderwerpen, waarnemingen, ervaringen, gedachten, meningen, gevoelens en vragen, verwoorden in gesproken en geschreven taal, met aandacht voor het onderscheid tussen hoofd- en bijzaken.
- N 17 kunnen voor de klas spreken en vragen beantwoorden over een thema dat in verband staat met de behandelde leerinhouden, over een boek of over een eigen ervaring.
- N 18 kunnen schriftelijk antwoorden op eenvoudige vragen over verwerkte inhouden.
- N 19 kunnen in verschillende eenvoudige tekstgenres schrijven, zoals eenvoudige gedichten, verhalen, dialogen, verslagen van belevenissen of gebeurtenissen, aankondigingen, oproepen, uitnodigingen, instructies (recepten, wegbeschrijvingen, spelinstructies, ...), brieven van persoonlijke aard, eenvoudige brieven van meer zakelijke aard en mails.
- N 20 kunnen bij het schrijven van teksten een eenvoudige opbouw respecteren (inleiding, midden, slot).
- N 21 kunnen nieuw aangeleerde woorden correct in het eigen taalgebruik integreren.
- N 22* zijn bereid zich uit te drukken in een dramatische werkvorm.

Taal in een communicatieve situatie

De kinderen

- N 23* zijn bereid om op actieve en opbouwende wijze deel te nemen aan een gesprek met leeftijdsgenoten en met vertrouwde volwassenen, met aandacht voor:
- vorm (zinsbouw en zinsintonatie)
 - stijl (stijlregister, woordkeuze, expressie)
 - techniek (articulatie)
- N 24 ontwikkelen het vermogen om vanuit de beoordeling van een communicatieve situatie met de gepaste mondigheid te reageren.
- N 25 kunnen na een les, een verhaal of een uiteenzetting, zowel aan de leraar als aan klasgenoten relevante vragen stellen en luisteren naar de antwoorden.
- N 26* tonen de wil en de interesse om zich na een voor hen toegankelijke uiteenzetting van een ander, in te leven in het gezichtspunt van deze ander en er begrip voor op te brengen.

Beleving van taalrijkdom

De kinderen

- N 27* beleven plezier aan het omgaan met verschillende taal-'genres' zoals poëzie, verhalen, sprookjes, fabels, toneelstukken, verslagen, brieven, en aan het creatieve gebruik van taal in spreekwoorden, gezegdes, rijm en ritme, beeldspraak.
- N 28* beleven kenmerken en kwaliteiten van tekstsoorten door onder andere recitatie, toneelspel en voordracht.
- N 29* beleven, aan de hand van woord- en zinsontleding, structuur, opbouw en wetmatigheden van taal in samenhang met betekenis.
- N 30* kunnen waarden, normen, vooroordelen en rolgedrag in taal beleven, de gevolgen daarvan voor zichzelf en anderen herkennen en erop reflecteren.
- N 31* stellen zich open voor de socio-culturele waarden en normen die spreken uit verscheidene cultuuruitingen in taal.
- N 32* beleven het onderscheid tussen standaardtaal en regionale en sociale taalvariëteiten en kunnen daarop reflecteren.
- N 33* beseffen hoe taalbeheersing de mogelijkheid verschaft om te communiceren binnen een bepaalde gemeenschap en context.

Taalbeschouwing

De kinderen

- N 34 kunnen de onderstaande taalbeschouwelijke begrippen en termen op hun niveau herkennen, begrijpen en gebruiken in de schoolse leersituatie.

TAALBESCHOUWELIJKE BEGRIPPEN EN TERMEN	
Hoofdcategorie	Eindtermen lager onderwijs
▪ Fonologisch domein – klanken	
klank	klank

	klinker
	medeklinker
	rijm
	uitspraak
▪ Orthografisch domein - spellingsvormen	
alfabet	alfabet
	letter
	klinker
	medeklinker
	eindletter
	hoofdletter
	kleine letter
diakritische tekens	koppelteken
	apostrof
	trema
uitspraaktekens	accent
leestekens	leestekens
	punt
	vraagteken
	uitroepteken
	komma
	dubbele punt
	spatie
	aanhalingteken
afkorting	afkorting
▪ Morfologisch domein - woorden	
woord	woord
woordvorming	samenstelling
	afleiding
affix	voorvoegsel
	achtervoegsel
woordsoort	-
zelfstandig naamwoord	zelfstandig naamwoord
	eigenaam
	verkleinwoord
getal	enkelvoud
	meervoud
genus	mannelijk
	vrouwelijk
	onzijdig
lidwoord	lidwoord
bijvoeglijk naamwoord	bijvoeglijk naamwoord
werkwoord	werkwoord
werkwoordvormen	stam
	uitgang
vervoegde vormen	persoonsvorm
	persoon
	1 ^{ste} persoon (ik-wij)
	2 ^{de} persoon (jij-jullie)
	3 ^{de} persoon (hij, zij, het-zij)
	enkelvoud

	meervoud
niet-vervoegde vormen	infinietief
tempus	tijd
	tegenwoordige tijd
	verleden tijd
werkwoordsoorten	-
voornaamwoord	-
voorzetsel	-
telwoord	-
▪ Syntactisch domein - zinnen	
zin	zin
zinsdeel	zinsdeel
	onderwerp
	persoonsvorm
woordgroep	woordgroep
▪ Semantisch domein - betekenissen	
betekenisrelaties	synoniem
metaforisch taalgebruik	uitdrukking
▪ Tekstueel domein – teksten	
tekst	tekst
tekstsoort	fictie
	non-fictie
tekstopbouw	inleiding
	midden
	slot
	hoofdstuk
	alinea
	regel
	kopje
	titel
	bladzijde
structuuraanduiders	-
(materiële) vormgeving	lay-out
	cursief
	vetjes
status van uitspraken	feit
	mening
▪ Pragmatisch domein - taalgebruik	
factoren in de communicatiesituatie	zender
	spreker
	schrijver
	ontvanger
	luisteraar
	lezer
	boodschap
	bedoeling
	situatie
▪ Sociolinguïstisch domein - taalgebruik	
taal	Nederlands
	Frans
	Duits

	Engels
taalvariëteiten	standaardtaal
	dialect
	moedertaal
	vreemde taal

Strategieën

De kinderen

- N 35 kunnen zich oriënteren op de communicatieve situatie, de opdracht of het doel.
- N 36 kunnen de aandacht gericht houden op de communicatieve situatie of op een opdracht (gedurende de duur ervan) en op het doel van de opdracht.
- N 37 kunnen de manier van spreken, schrijven, luisteren of lezen afstemmen op het doel van een opdracht of op de luisteraar of de lezer.
- N 38 kunnen op hun niveau reflecteren op de luister-, lees-, spreek- en schrijfvaardigheid in het licht van een opdracht of doel en op het eigen taalgebruik.
- N 39 kunnen op hun niveau reflecteren op de aangewende strategie.

** de attitudes werden met een asterisk aangeduid.*

3.4 Leerinhouden

De hieronder beschreven leerinhouden bevatten ook mogelijke leerplaanuitbreidingen. Deze leerinhouden zijn niet noodzakelijk bij het realiseren van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen, maar hebben een pedagogische betekenis, in die zin dat ze tegemoet komen aan een behoefte van het kind, specifiek voor de ontwikkelingsfase.

Eerste klas

Luisteren

- luisteren naar verhalen en ze op eenvoudige wijze en mits ondersteuning navertellen of kunstzinnig verwerken
 - . klasgebonden vertelstof: sprookjes
 - . verhalen gericht op de uiterlijk realistische werkelijkheid
 - . natuur- en jaarfeestgebonden verhalen, situatiegerichte verhalen aansluitend bij de belevingswereld van het kind
 - . eenvoudige toneelstukjes
- luisteren en begrijpen van mededelingen, opdrachten, instructies en vragen op niveau van het kind
- luisterend optreden in een klasgesprek
- luisteren naar klank- en ritmekwaliteit (zie ook taalrijkdom)
- auditief onderscheiden van klinker en medeklinker
- auditief onderscheiden van lang, korte en gedekte klinker

★ *uitbreiding*

- auditief onderscheiden van de tweetekensklanken

Lezen

▪ *leesvaardigheid*

- herkennen van klinkers en medeklinkers en benoemen naar klank en naam (bijv. R/ER, K/KA)
- zich oriënteren in gekende (zang- of recitatie-) teksten, dat wil zeggen korte woorden en letters herkennen
- klankzuivere woorden herkennen
- aandacht voor leesrichting

★ *uitbreiding*

- lezen in boekjes, afgestemd op de leeftijdsfase

Spreken

▪ *uitspraak*

- aandacht voor heldere, duidelijke en juiste uitspraak
- klassikaal uitvoeren van spreekoefeningen op klinkers en medeklinkers in functie van articulatie

▪ *vertellen*

- elementen uit de verhalen, uit andere leerinhouden, uit concrete belevenissen, navertellen en/of vertellen
- klassikaal een verhaal, een leerinhoud of een concrete belevenis reconstrueren (o.a. als voorbereiding op het latere stellen)
- *communicatie*
 - deelnemen aan klasgesprekjes op niveau van het kind
- *recitatie: zie ook taalrijkdom*
 - klassikaal opzeggen van het alfabet
 - klassikaal opzeggen van versjes en rijmpjes, begeleid door gebaar en/of beweging
- *toneel: zie ook taalrijkdom*
 - klassikaal toneelteksten opzeggen op niveau van het kind
- *improvisatie: zie ook taalrijkdom*
 - verhaaltjes op niveau van het kind of fragmenten ervan spelen, gebruik makend van gesproken taal, beweging en gebaar als uitdrukkingmiddel
- *expressie: zie ook taalrijkdom*
 - klassikaal expressief gedichten reciteren op niveau van het kind

Schrijven

- *schrijftechniek en handschrift*
 - pengreep en schrijfrichting juist realiseren
 - lettervormen voorbereiden door oefening op de rechte en de kromme lijn (cf. vormtekenen)
 - de letters van het alfabet als blokletters (ook Romeinse hoofdletters of kapitalen genoemd) schrijven
 - woorden en stukken tekst op niveau van het kind, die uit het hoofd gekend zijn, kopiërend schrijven in blokletters
- *stellen*
 - zelfstandig eenvoudige woorden en zinnen vormen
 - schrijven van enkele woorden en zinnen met inhoudelijke samenhang (fonetisch)
- *spellen: letters*
 - oefenen in het schrijven van letters en klankzuivere woorden
 - medeklinker-klinker-medeklinkerwoorden schrijven
- ★ *uitbreiding*
 - voorbereidende vormtekeningen voor het gebonden schrift

Taalrijkdom

- *luisteren*
 - luisteren naar verhalen, gedichten enz. op niveau van het kind, die uitdrukking geven aan taalrijkdom (rijke woordenschat, zinsbouw en inhouden), die het gevoel aanspreken
- *recitatie*
 - bewegingsoefeningen uitvoeren, o.a. ritmisch lopen en bewegen, waarbij het gesproken woord de begeleiding vormt: bijv. trochee, jambe, anapest, dactylus (zie ook leergebieden LO en muzische vorming muziek)

- klassikaal spreekoefeningen uitvoeren op medeklinkers en klinkers (lang, kort, gedekt), en op ritmes als trochee, jambe, anapest, dactylus (zie ook leergebied LO) in functie van de beleving van klank- en ritmekwaliteit
- *toneel*
 - spelen van klassikaal geoefende toneelteksten, als geheel gespeeld en begeleid door eenvoudige, zinvolle beweging en eventueel typerende kledij

- *improvisatie*
 - onder begeleiding improviserend vertellen, naspelen en bewegen van verhalen of gedichten die goed gekend zijn
- *expressie*
 - zelf gevonden woorden en zinnen onder begeleiding opschrijven
 - zelf gemaakte versjes met rijm 'belevend' uitspreken

Taalbeschouwing

- *zinsleer*
 - aandacht voor de zin als inhoudelijk geheel, vanuit de beleving ervan
- *woordleer*
 - aandacht voor
 - . juist mondeling gebruik van werkwoordsvormen (sterk en zwak)
 - . juist mondeling gebruik van voornaamwoorden
- *kennis van begrippen en termen*
 - aanbrengen van taalbeschouwelijke begrippen en termen op niveau van het kind
- ★ *uitbreiding*
 - mondeling splitsen in klankgroepen

Strategieën

- op niveau van het kind en op basis van de specifieke leerinhouden aandacht wekken voor:
 - . het luisteren naar mekaar
 - . gerichte aandacht
 - . voor afwerking, formeel en kunstzinnig, van het schriftelijk werk, van de mondelinge en bewegende activiteit
 - . strategie: hoe ga je te werk, volgorde van stappen
 - . nakijken van het eigen werk
 - . het corrigeren van zichzelf of het eigen werk

Tweede klas

Luisteren

- luisteren naar verhalen en ze op eenvoudige wijze en mits ondersteuning navertellen of kunstzinnig verwerken
 - . klasgebonden vertelstof: fabels en heiligenlegenden
 - . verhalen gericht op de uiterlijk realistische werkelijkheid, natuur- en jaarfeestgebonden verhalen, situatiegerichte verhalen aansluitend bij de belevingswereld van het kind
 - . toneelstukken
- luisteren en begrijpen van mededelingen, opdrachten, instructies en vragen op niveau van het kind
- luisterend optreden in een klasgesprek
- luisterend waarnemen van klank- en ritmekwaliteit (zie ook taalrijkdom)
- onderscheiden van klinker, medeklinker en tweetekenklanken

- onderscheiden van lang, korte en gedekte klinker
- onderscheiden van open en gesloten klankgroepen

Lezen

- *leesvaardigheid*
 - uit het hoofd gekende teksten van het bord lezen (ook van het zelfgeschreven werk of gedrukte tekst) en woorden en letters in de tekst aanduiden
 - eenlettergrepige woorden (medeklinker-klinker-medeklinker, medeklinker-klinker-klinker-medeklinker) en eenvoudige meerlettergrepige woorden (medeklinker-klinker-medeklinker-klinker-medeklinker, medeklinker-klinker-medeklinker-klinker) technisch lezen
 - tweeteeklenklanken lezen
 - eenvoudige zinnen technisch lezen
 - kennismaking met de drukletter (leesletter)
- *expressief lezen*
 - korte, uit het hoofd gekende teksten expressief lezen
- *begrijpend lezen*
 - aanzet geven tot begrijpend lezen van tekst op niveau van het kind
- ★ *uitbreiding*
 - lezen van boekjes op niveau van het kind
 - boekpromotie

Spreken

- *uitspraak*
 - aandacht voor heldere uitspraak van klinkers en medeklinkers
 - klassikaal uitvoeren van spreekoefeningen op klinkers en medeklinkers in functie van articulatie
- *vertellen*
 - gericht elementen uit de verhalen, uit andere leerinhouden, uit concrete belevenissen, navertellen en/of vertellen
 - klassikaal een verhaal, een leerinhoud of een concrete belevenis reconstrueren (o.a. als voorbereiding op het latere stellen)
- *communicatie*
 - deelnemen aan klasgesprekjes op niveau van het kind
- *recitatie: zie taalrijkdom*
 - klassikaal en individueel opzeggen van het alfabet
 - klassikaal en individueel opzeggen van versjes en rijmpjes, begeleid door gebaar en/of beweging
- *toneel: zie taalrijkdom*
 - klassikaal toneelteksten opzeggen op niveau van het kind
- *improvisatie: zie taalrijkdom*
 - verhaaltjes op niveau van het kind, of fragmenten ervan, spelen, gebruik makend van gesproken taal, beweging en gebaar als uitdrukkingmiddel
- *expressie: zie taalrijkdom*
 - klassikaal en individueel expressief gedichten reciteren op niveau van het kind

Schrijven

- *schrijftechniek en handschrift*
 - lettervormen voorbereiden door oefening op de lange en korte gebonden vormen (cf. vormtekenen)
 - de letters van het alfabet als gebonden schrift schrijven
 - kopiërend schrijven wat uit het hoofd gekend is en wat vanuit de spraak wordt herkend (fonetisch) in blokletters
 - eenvoudige bladschikking realiseren met ruimte voor tekst en illustratie

- ★ *uitbreiding*
 - de hoofdletters van het gebonden schrift

- *stellen*
 - zelf schrijven van woorden en zinnen met inhoudelijke samenhang, naar aanleiding van verhalen of gebeurtenissen, met de klemtoon op creatief schrijven
 - klassikaal tekstjes samenstellen

- ★ *uitbreiding*
 - zelf verhaaltjes schrijven

- *spellen*
 - oefenen in het schrijven van letters en klankzuivere woorden
 - spelling wordt uitgebreid met o.a.
 - . de tweetekenklanken in woorden met één lettergreep
 - . eenvoudige woorden met au/ou, ij/ei
 - . woorden met vrije lange klinker in gesloten klankgroep (medeklinker-klinker-klinker-medeklinker)
 - . twee of drie medeklinkers
 - aan het begin van een woord (br-, dr-, fl-,...)
 - aan het eind van een woord (rots, kaft, rups,...)
 - . letterverbindingen –ng, -nk, -sch

- ★ *uitbreiding*
 - het spellingsprincipe van open en gesloten klankgroepen
 - aandacht wekken voor enkelvoud-meervoud in functie van de eindmedeklinker d/t (bij alle woorden behalve bij vervoegde werkwoorden)

- *zinsbouw*
 - aandacht wekken voor juiste zinsbouw

- ★ *uitbreiding*
 - hoofdletters
 - interpunctie: het punt als leesteken

Taalrijkdom

- *luisteren*

- luisteren naar verhalen, gedichten ... op niveau van het kind, die uitdrukking geven aan taalrijkdom (rijke woordenschat, zinsbouw en inhoud) die het gevoel aanspreken.
- *recitatie*
 - bewegingsoefeningen uitvoeren, o.a. ritmisch lopen en bewegen, waarbij het gesproken woord de begeleiding vormt: bijv. trochee, jambe, anapest, dactylus (zie ook leergebied LO en muzische vorming muziek)
 - klassikaal spreekoefeningen uitvoeren op medeklinkers en klinkers (lang, kort, gedekt), en op ritmes als trochee, jambe, anapest, dactylus (zie ook leergebied LO) in functie van de beleving van klank- en ritmekwaliteit
- *toneel*
 - spelen van klassikaal geoefende toneelteksten, als geheel gespeeld en begeleid door eenvoudige, zinvolle beweging en eventueel typerende kledij
- *improvisatie*
 - onder begeleiding improviserend vertellen, naspelen van en bewegen bij verhalen of gedichten die goed gekend zijn
- *expressie*
 - zelf gevonden woorden en zinnen, eenvoudige beschrijvingen, onder begeleiding opschrijven
 - zelf gemaakte versjes met rijm 'belevend' uitspreken

Taalbeschouwing

- *zinsleer*
 - aandacht voor de zin als inhoudelijk geheel, vanuit de beleving ervan
- *woordleer*
 - onderscheiden van klinker, medeklinker en tweetekenklanken
 - onderscheiden van lange, korte en gedekte klinker
 - onderscheiden van open en gesloten klankgroepen
 - aandacht voor
 - . juist mondeling gebruik van werkwoordsvormen (sterk en zwak)
 - . juist mondeling gebruik van voornaamwoorden
- *kennis van begrippen en termen*
 - aanbrengen van taalbeschouwelijke begrippen en termen op niveau van het kind

Strategieën

- op niveau van het kind en op basis van de specifieke leerinhouden aandacht wekken voor:
 - . het luisteren naar mekaar
 - . gerichte aandacht
 - . afwerking, formeel en kunstzinnig, van het schriftelijk werk, van de mondelinge en bewegende activiteit
 - . strategie: hoe ga je te werk, volgorde van stappen
 - . nakijken van het eigen werk
 - . het corrigeren van zichzelf of het eigen werk

Derde klas

Luisteren

- luisteren naar verhalen en ze op eenvoudige wijze en mits ondersteuning navertellen of kunstzinnig verwerken
 - . klasgebonden vertelstof: verhalen uit het Oude Testament
 - . verhalen gericht op de uiterlijk realistische werkelijkheid, natuur- en jaarfeestgebonden verhalen, situatiegerichte verhalen aansluitend bij de belevingswereld van het kind en aansluitend bij de thematiek van WO heemkunde
 - . toneelstukken
- luisteren en begrijpen van mededelingen, opdrachten, instructies en vragen op niveau van het kind
- luisterend optreden in een klasgesprek
- luisterend waarnemen van klank- en ritmekwaliteit (zie ook taalrijkdom)
- auditief onderscheiden van klinker, medeklinker, tweetekenklanken en klinkercombinaties aai, oei, ooi, ieuw, eeuw, uw
- auditief onderscheiden van lang, korte en gedekte klinker
- auditief onderscheiden van open en gesloten klankgroepen
- luisterend waarnemen en beleven van klank- en ritmekwaliteit (bijv. trochee, jambe, anapest, dactylus (zie ook leergebied LO en leergebied Muzische Vorming muziek), die begeleid worden door het gesproken woord en de beweging (zie ook taalbeleving)

Lezen

- *leesvaardigheid*
 - meerlettergrepige woorden technisch lezen
 - zelfstandig lezen van teksten op niveau van het kind (leesboeken)
 - klassikaal luidop lezen met aandacht voor intonatie, klank, stemming en melodie
 - leeservaring delen
- *expressief lezen*
 - uit het hoofd gekende teksten lezen met aandacht voor expressie (vloeiend, met intonatie)
 - lezen met aandacht voor interpunctie
 - korte, eenvoudige teksten na inoefening expressief lezen
- *begrijpend lezen*
- *expressief lezen*
 - begrijpend lezen van tekst op niveau van het kind

Spreken

- *uitspraak*
 - aandacht voor heldere uitspraak van klinkers en medeklinkers
 - klassikaal uitvoeren van spreekoefeningen op klinkers en medeklinkers in functie van articulatie
- *vertellen*
 - gericht elementen uit de verhalen, uit andere leerinhouden, uit concrete belevenissen, navertellen en/of vrij vertellen
 - klassikaal en individueel een verhaal, een leerinhoud of een concrete belevenis reconstrueren (o.a. als voorbereiding op het latere stellen)
- *communicatie*
 - deelnemen aan klasgesprekjes op niveau van het kind
- *recitatie: zie taalrijkdom*

- *toneel*: zie taalrijkdom
- *improvisatie*: zie taalrijkdom
- *expressie*: zie taalrijkdom

Schrijven

- Het kind oefent de schrijfwijze van tweetekenklanken; open en gesloten lettergrepen; klinkerclusters (medeklinkercombinaties); eind-d of -t; meervoudsvormen
- het kind leert de lettergreep-afbreking hanteren
- het kind maakt kennis met de leestekens: vraagteken, uitroepetekens, punt en komma
- *schrijftechniek en handschrift*
 - realiseren van verfijnde schrijftechniek
 - realiseren van eenvoudige bladschikking en tekstafwerking, bijv. versieren van hoofdletters
- ★ *uitbreiding*
 - exemplarisch beeld van de evolutie van het schrift
- *stellen*
 - in eenvoudige vorm schrijven over een opgelegd onderwerp zoals een belevenis, een verhaal of leerinhoud
- *spellen*
 - de spelling wordt verder uitgebreid met o.a.
 - . het schrijven van eenvoudige meerlettergrepige woorden met toepassing van open en gesloten klankgroepen
 - . splitsen in lettergrepen voor woordsplitsing aan het eind van een regel
 - . klinkercombinaties aai, oei, ooi, ieuw, eeuw, uw,
 - . de schrijfwijze bepalen door verlenging van het woord bij eindklank -t (bij alle woorden behalve bij vervoegde werkwoorden) woorden met au/ou, ij/ei, uitbreiding van de woordenschat
- *zinsbouw*
 - oefenen van juiste zinsbouw
 - interpunctie: punt, komma, vraagteken, uitroepetekens, gedachtenstreepje, weglatingstekens, aanhalingstekens
 - de hoofdletters aan het begin van een zin en bij eigennamen

Taalrijkdom

- beleven van taalrijkdom in teksten (verhalen, gedichten ...)
- beleven van de kwaliteit van naamwoorden (zelfst. nw.), hoewoorden (bijv. nw.) en doewoorden (ww.)
- *recitatie*:
 - klassikaal voordragen van teksten, vaak begeleid door gebaar en/of beweging, waardoor inhoudelijke, poëtische of ritmische kwaliteiten innerlijk beleefd kunnen worden en waardoor het geheugen geoefend wordt (o.a. het alfabet individueel opzeggen)
 - uitspraakoefeningen
- *toneel*:

- spelen van klassikaal geoefende toneelteksten, op niveau van het kind, die betrekking hebben tot de leerinhouden (vertelstof, heemkunde ...). De teksten lenen zich tot krachtige uitspraak en zinvolle gebaren, waarin ruimte is voor de individuele stijl en temperament van het kind.
- *improvisatie:*
 - verhalen op niveau van het kind, of fragmenten ervan, spelen, gebruik makend van gesproken taal, beweging en gebaar als uitdrukkingmiddel
- *expressie:*
 - zie schrijven: stellen
 - zich klassikaal en individueel expressief uitdrukken a.h.v. een verhaal, gedicht, e.d. op niveau van het kind

Taalbeschouwing

- *zinsleer:*
 - aandacht voor de zin als inhoudelijk geheel, vanuit de beleving ervan
 - herkennen van de mededelende, vragende en uitroepende zin (zie ook spelling: de leestekens).
- *woordleer:*
 - aanbrengen van het onderscheid tussen naamwoorden, adjectieven en werkwoorden, vanuit de intrinsieke kwaliteit van deze woordsoorten
 - verkleinwoorden herkennen
 - verschillende eenvoudige meervoudsvormen onderscheiden
 - enkelvoud-meervoud onderscheiden
 - grondwoorden herkennen (kind in kinderen)
- ★ *uitbreiding*
 - het lidwoord
- *kennis van begrippen en termen*
 - aanbrengen van taalbeschouwelijke begrippen en termen op niveau van het kind

Strategieën

- op niveau van het kind en op basis van de specifieke leerinhouden aandacht wekken voor:
 - . het luisteren naar mekaar
 - . gerichte aandacht
 - . voor afwerking, formeel en kunstzinnig, van het schriftelijk werk, van de mondelinge en bewegende activiteit
 - . strategie: hoe ga je te werk, volgorde van stappen
 - . nakijken van het eigen werk
 - . het corrigeren van zichzelf of het eigen werk

Vierde klas

Luisteren:

- luisteren naar verhalen en ze op eenvoudige wijze kunnen navertellen of kunstzinnig verwerken
 - . klasgebonden vertelstof: godenverhalen en heldensagen uit de Germaanse, Noorse of Keltische mythologie: verhalen gericht op de uiterlijk realistische werkelijkheid, natuur- en jaarfeestgebonden verhalen, situatiegerichte verhalen aansluitend bij de belevingswereld van het kind en aansluitend bij de thematiek van WO mens en natuur, geschiedenis en aardrijkskunde
 - . toneelstukken
- luisteren en begrijpen van mededelingen, opdrachten, instructies en vragen op niveau van het kind
- luisterend optreden in een klasgesprek
- luisterend waarnemen van klank- en ritmekwaliteit (zie ook taalrijkdom), met het accent op stafrijm en alliteraties (zie ook LO euritmie)

Lezen

- *leesvaardigheid*
 - zelfstandig en vlot lezen van teksten op niveau van het kind (leesboeken)
 - klassikaal luidop lezen met aandacht voor intonatie, klank, stemming en melodie
 - leeservaring delen
- *expressief lezen*
 - korte, eenvoudige teksten na inoefening expressief lezen met aandacht voor de leestekens.
- *begrijpend lezen*
 - begrijpend lezen van tekst (boeken) op niveau van het kind

Spreken

- *uitspraak*
 - aandacht voor heldere en goed gevormde articulatie
- *vertellen*
 - gericht elementen uit de verhalen, uit andere leerinhouden, uit concrete belevenissen, een boek of een fragment van een gelezen boek (zie Lezen) navertellen en/of vrij vertellen
 - raadsels en woordspelingen in de juiste bewoordingen opgeven, begrijpen en oplossen
 - leren spreken voor een groep klasgenoten vanuit de eigen beleving, met aandacht voor lichaamshouding, verstaanbaarheid en enthousiasme
- *communicatie*
 - deelnemen aan klasgesprekjes op niveau van het kind
- *recitatie: zie taalrijkdom*
- *toneel: zie taalrijkdom*
- *improvisatie: zie taalrijkdom*
- *expressie: zie taalrijkdom*

Schrijven

- *schrijftechniek en handschrift*
 - aandacht blijven schenken aan vorm en de leesbaarheid van het handschrift
 - aandacht voor bladschikking en structurele indeling: gebruik van alinea's, titels e.d.
 - aandacht voor kunstzinnige afwerking, illustraties enz.
- ★ *uitbreiding*
 - aanbrenge van sierschriften
- *stellen*
 - schrijven vanuit de eigen verbeelding, beleving en waarneming
 - eenvoudige persoonlijke brieven schrijven
 - eenvoudige informatieve teksten schrijven op basis van zelf verzamelde informatie, nog nauw aansluitend bij de belevingswereld van het kind en bij de eigen ervaring
- ★ *uitbreiding*
 - bewustzijn krijgen voor hoofd- en bijzaken, bijv. naar aanleiding van een gelezen boek, onder begeleiding van de leraar

- bewustzijn krijgen voor goedgestructureerde zinnen onder begeleiding van de leraar
- een eerste vorm van ordening in de (informatieve) tekst aanbrengen onder begeleiding van de leraar
- *spellen*
 - onderhouden van de spellingsverworvenheden uit de lagere klassen
 - de spelling wordt verder uitgebreid met o.a.
 - samenstellingen splitsen in lettergrepen
 - meervoudsvormen
 - verkleinwoordvormen
 - alfabetisch rangschikken
 - spellen van de werkwoordsvormen (zie taalbeschouwing)
- ★ *uitbreiding*
 - eenvoudige telwoorden
- *zinsbouw*
 - oefenen van juiste zinsbouw, interpunctie- en hoofdlettergebruik

Taalrijkdom

- beleven van taalrijkdom in teksten (verhalen, gedichten ...)
- beleven van de dynamische kwaliteit van de zinsdelen zonder ze al te benoemen
- beleven van de kwaliteit van de woordsoorten (zie taalbeschouwing)
- *Recitatie:*
 - klassikaal voordragen van teksten, vaak begeleid door gebaar en/of beweging, waardoor inhoudelijke, poëtische of ritmische kwaliteiten innerlijk beleefd kunnen worden en waardoor het geheugen geoefend wordt
 - spreekoefeningen, vooral gericht op het stafrijm en alliteraties
- *Toneel:*
 - spelen van klassikaal geoefende toneelteksten, op niveau van het kind, die betrekking hebben tot de leerinhouden (vertelstof, aardrijkskunde, geschiedenis, mens- en dierkunde ...). De teksten lenen zich tot krachtige uitspraak en zinvolle gebaren, waarin meer ruimte komt voor individuele stijl en inbreng van het kind (differentiatie via muzische vorming).
- *Improvisatie:*
 - verhalen op niveau van het kind, of fragmenten ervan, spelen, gebruik makend van gesproken taal, beweging en gebaar als uitdrukkingmiddel
- *Expressie:*
 - zie schrijven: stellen
 - zich klassikaal en individueel expressief uitdrukken a.h.v. een verhaal, gedicht, e.d. op niveau van het kind

Taalbeschouwing

- *zinsleer*
 - aandacht voor de zin als inhoudelijk geheel, vanuit de beleving ervan
- ★ *uitbreiding*

- de zinskern (onderwerp en vervoegd werkwoord/pv)
- *woordleer*
 - de woordsoorten vanuit de beleving van hun dynamische kwaliteiten
 - het getal van courante zelfstandige naamwoorden
 - de hoofdtijden: verleden, heden en toekomst
 - het onderscheid tussen sterke en zwakke werkwoorden
 - de werkwoordvervoegingen in de onvoltooide hoofdtijden (OTT, OVT, OTkT)
 - de VTT, onderscheid beleven met OTT
- ★ *uitbreiding*
 - samenhang tussen voorzetsel en naamwoord of werkwoord leren kennen en oefenen
 - bezittelijk voornaamwoord
 - onderscheid tussen bijvoeglijk naamwoord en bijwoord
 - omzetten van OTT naar VTT en omgekeerd
- *kennis van begrippen en termen*
 - aanbrengen van taalbeschouwelijke begrippen en termen op niveau van het kind

Strategieën

- op niveau van het kind en op basis van de specifieke leerinhouden aandacht wekken voor:
 - . het luisteren naar mekaar
 - . gerichte aandacht
 - . voor afwerking, formeel en kunstzinnig, van het schriftelijk werk, van de mondelinge en bewegende activiteit
 - . strategie: hoe ga je te werk, volgorde van stappen
 - . nakijken en corrigeren van het eigen werk met behulp van een correctierichtlijn

Vijfde klas

Luisteren:

- luisteren naar verhalen en ze kunnen navertellen of kunstzinnig verwerken
 - . klasgebonden vertelstof: de vertelstof wordt gekozen uit de mythologie en de geschiedenis van de Indische, Perzische, Babylonische, Egyptische en vooral Griekse cultuur.
 - . verhalen gericht op de uiterlijk realistische werkelijkheid, natuur- en jaarfeestgebonden verhalen, situatiegerichte verhalen aansluitend bij de belevingswereld van het kind en aansluitend bij de thematiek van WO mens en natuur, geschiedenis en aardrijkskunde
 - . toneelstukken
- luisteren en begrijpen van mededelingen, opdrachten, instructies en vragen op niveau van het kind
- luisterend optreden in een klasgesprek
- luisterend waarnemen van klank- en ritmekwaliteit (zie ook taalrijkdom), met het accent op de hexameter (zie ook LO lichaams- en bewegingsbeheersing)

Lezen

- *leesvaardigheid*
 - zelfstandig en vlot lezen van teksten op niveau van het kind (leesboeken, eventueel ook historische jeugdboeken, aansluitend bij WO geschiedenis)
 - leeservaring delen
- *expressief lezen*
 - korte, eenvoudige teksten expressief lezen
- *begrijpend lezen*
 - begrijpend lezen van tekst (boeken) op niveau van het kind

Spreken

- *uitspraak*
 - aandacht voor heldere en goed gevormde articulatie
- *vertellen*
 - gericht elementen uit de verhalen, uit andere leerinhouden, uit concrete belevenissen, een boek of een fragment van een gelezen boek (zie Lezen) navertellen en/of vrij vertellen
 - leren spreken voor een groep klasgenoten (bijv. spreekbeurt) met aandacht voor lichaamshouding, verstaanbaarheid, enthousiasme en inhoudelijke opbouw
- *communicatie*
 - deelnemen aan klasgesprekken op niveau van het kind
- *recitatie: zie taalrijkdom*
- *toneel: zie taalrijkdom*
- *improvisatie: zie taalrijkdom*
- *expressie: zie taalrijkdom*

Schrijven

- *schrijftechniek en handschrift*
 - aandacht voor bladschikking en structurele indeling: gebruik van alinea's, titels e.d.
 - aandacht voor kunstzinnige afwerking, illustraties enz.
- *stellen*
 - schrijven vanuit de eigen verbeelding, beleving en waarneming (creatief schrijven) met aandacht voor spanningsopbouw, de werking van humor, spreekwoorden en gezegdes, flashbacks ...
 - directe en indirecte rede, dialogen schrijven
 - aandacht krijgen voor chronologie, consequent gebruik van werkwoordstijden, lengte van zinnen, opsommingen, woordkeuze, leestekens ...
 - eenvoudige informatieve teksten schrijven op basis van zelf verzamelde informatie, met aandacht voor de ordening van deze informatie
 - eenvoudige zakelijke brieven schrijven met aandacht voor de vormaspecten
- ★ *uitbreiding*
 - teksten op eenvoudige wijze structureren: inleiding, midden, slot
 - onderscheiden van hoofd- en bijzaken
 - inhoudelijke ordening in de (informatieve) tekst (titels, ondertitels ...) aanbrengen met aandacht voor bronvermelding, inhoudsopgave ...
 - onderscheiden van waarneming en beleving

- *spellen:*
 - onderhouden van de spellingsverworvenheden uit de lagere klassen
 - de spelling wordt verder uitgebreid met o.a.
 - ei/ij en au/ou homoniemen
 - moeilijke meervoudsvormen zoals: -en, -'s, -eren, -iën, -iës, -ieën
 - telwoorden voluit schrijven
 - uitbreiden hoofdlettergebruik
 - gebruik van trema, koppelteken en apostrof
 - tussenklanken: -en-, -e-, -s-
 - vervolmaking van de spelling van de werkwoordsvormen in samenhang met de taalbeschouwing)
- *interpunctie*
 - gebruik van aanhalingstekens in functie van de directe rede

Taalrijkdom

- de kwaliteit van de zinsdelen onderzoeken
- karakteristieken van teksten (verhalen, gedichten, toneelstukken ...) bespreken
- verschillende spreek- en schrijfstijlen en de samenhang tussen stijl en zinsbouw exploreren
- de eigen mening en die van de ander onderscheiden
- *Recitatie:*
 - klassikaal en individueel voordragen van teksten, vaak begeleid door gebaar en/of beweging, waardoor inhoudelijke, poëtische of ritmische kwaliteiten innerlijk beleefd kunnen worden en waardoor het geheugen geoefend wordt
 - spreekoefeningen, vooral gericht op de hexameter
- *Toneel:*
 - spelen van geoefende toneelteksten, op niveau van het kind, die betrekking hebben tot de leerinhouden (vertelstof, aardrijkskunde, geschiedenis ...) bijv. fragmenten uit het leven van Boeddha, uit het Gilgamesj-epos, uit de strijd om Troje
- *Improvisatie:*
 - verhalen op niveau van het kind, of fragmenten ervan, spelen, gebruik makend van gesproken taal, beweging en gebaar als uitdrukkingmiddel
- *Expressie:*
 - zie schrijven: stellen
 - zich klassikaal en individueel expressief uitdrukken a.h.v. een verhaal, gedicht, e.d. op niveau van het kind

Taalbeschouwing

- *zinsleer*
 - de directe rede
 - de zinskern: onderwerp en vervoegd werkwoord/pv
- ★ *uitbreiding*
 - de actieve (bedrijvende) en passieve (lijdende) vorm van het werkwoord
- *woordleer*

- het werkwoord: onderscheiden van wederkerende, scheidbaar samengestelde en onpersoonlijke werkwoorden
- het zelfstandig werkwoord, het hulpwerkwoord, het koppelwerkwoord
- de infinitief, de stam, de uitgang
- het voltooid deelwoord
- voltooide en onvoltooide tijden onderscheiden
- de zes hoofdtijden van het werkwoord (OTT, OVT, OTKT, VTT, VVT, VTKT) herkennen, toepassen en omzetten
- de hoofdtijden van sterke en zwakke werkwoorden
- uitdieping van de woordsoorten
- het werkwoord met een vast voorzetsel

- ★ *uitbreiding*
 - het onvoltooid deelwoord
 - de indirecte rede
 - het tussenwerpsel: uitdrukking van gevoel, klanknabootsing
 - het voornaamwoord: betrekkelijk voornaamwoord en onbepaald voornaamwoord
 - het voorzetsel: voorzetsels van tijd en plaats

- *kennis van begrippen en termen*
 - aanbrengen van taalbeschouwelijke begrippen en termen op niveau van het kind

Strategieën

- op niveau van het kind en op basis van de specifieke leerinhouden aandacht wekken voor:
 - . het luisteren naar mekaar
 - . gerichte aandacht
 - . voor afwerking, formeel en kunstzinnig, van het schriftelijk werk, van de mondelinge en bewegende activiteit
 - . strategie: hoe ga je te werk, volgorde van stappen
 - . nakijken corrigeren van het eigen werk met behulp van een correctierichtlijn

Zesde klas

Luisteren:

- luisteren naar verhalen en ze kunnen navertellen of kunstzinnig verwerken
 - . klasgebonden vertelstof: de vertelstof maakt de overgang van mythologie naar geschiedenis. Op de Romeinse mythologie, die overgaat in geschiedenis, volgen dan de Middeleeuwen
 - . verhalen gericht op de uiterlijk realistische werkelijkheid, natuur- en jaarfeestgebonden verhalen, situatiegerichte verhalen aansluitend bij de belevingswereld van het kind en aansluitend bij de thematiek van WO mens en natuur, geschiedenis en aardrijkskunde
 - . toneelstukken
- luisteren en begrijpen van mededelingen, opdrachten, instructies en vragen op niveau van het kind
- luisterend optreden in een klasgesprek
- luisterend waarnemen van klank- en ritmekwaliteit (zie ook taalrijkdom, LO gymnastiek en euritmie)

Lezen

- *leesvaardigheid*
 - zelfstandig en vlot lezen van teksten op niveau van het kind
 - leeservaring delen
- *expressief lezen*
 - eenvoudige teksten expressief lezen
- *begrijpend lezen*
 - begrijpend lezen van tekst (boeken) op niveau van het kind

- ★ *uitbreiding*

- informatie verwerven in functie van een omvangrijker onderwerp (zie leergebied ICT)

Spreken

- *uitspraak*
 - bewuste aandacht voor heldere en goed gevormde articulatie
 - spreekoefening
- *vertellen*
 - gericht elementen uit de verhalen, uit andere leerinhouden, uit concrete belevenissen, een boek of een fragment van een gelezen boek (zie Lezen) navertellen en/of vrij vertellen
 - spreken voor een groep klasgenoten (bijv. spreekbeurt) met aandacht voor lichaamshouding, verstaanbaarheid, enthousiasme en inhoudelijke opbouw
- *communicatie*
 - deelnemen aan klasgesprekken op niveau van het kind
- *recitatie: zie taalrijkdom*
- *toneel: zie taalrijkdom*
- *improvisatie: zie taalrijkdom*
- *expressie: zie taalrijkdom*

Schrijven

- *schrijftechniek en handschrift*
 - aandacht voor bladschikking en structurele indeling: gebruik van alinea's, titels e.d.
 - aandacht voor kunstzinnige afwerking, illustraties enz.
- *stellen*
 - zelfstandig schrijven vanuit de eigen verbeelding, ervaring, gevoelens en waarneming (creatief schrijven) met aandacht voor spanningsopbouw, de werking van humor, spreekwoorden en gezegdes, flashbacks en beeldspraak ...
 - onderscheid leren maken tussen wat werkelijk is en wat wenselijk of mogelijk is (zie ook Taalbeschouwing: de voorwaardelijke wijs)
 - toepassen van de imperatief (gebiedende wijs)
 - aandacht bevorderen voor chronologie, consequent gebruik van werkwoordstijden, lengte van zinnen, opsommingen, woordkeuze, leestekens ...
 - teksten op eenvoudige wijze structureren: inleiding, midden, slot
 - onderscheiden van hoofd- en bijzaken in functie van het samenvatten en schrijven van korte inhouden
 - staakwoorden uit een tekst (ook gesproken tekst) halen
 - schrijven van persoonlijke en eenvoudige zakelijke brieven volgens de geldende vormelijke afspraken
 - mail schrijven en versturen (zie ook leergebied ICT)
 - eenvoudige creatieve en poëtische teksten schrijven
 - experimenteren met 'schrijfgenres': toneel, poëzie, proza, verslag, brief
- ★ *uitbreiding*
 - inhoud herschrijven aan de hand van staakwoorden
 - eenvoudige informatieve teksten schrijven met inhoudelijke ordening (titels, ondertitels, bladnummering ...), bronvermelding, inhoudsopgave ...

- eenvoudige informatieve teksten schrijven op basis van zelf verzamelde en geordende informatie
- schrijven met de nadruk op objectiviteit, feitelijkheid, helderheid
- *spellen*
 - onderhouden van de spellingsverworvenheden uit de lagere klassen
 - spellingsverworvenheden uit de lagere klassen met hogere moeilijkheidsgraad
 - de spelling wordt verder uitgebreid met o.a.
 - . moeilijke woorden en vreemde woorden
 - . meest voorkomende afkortingen

Taalrijkdom

- de kwaliteit van de zinsdelen onderzoeken
- de karakteristieken van teksten (verhalen, gedichten, toneelstukken ...) bespreken
- verschillende spreek- en schrijfstijlen en de samenhang tussen stijl en zinsbouw oefenen
- onderscheiden van de eigen mening en objectiviteit
- de kwaliteit van de verschillende modi (wijzen van het werkwoord) (zie ook Taalbeschouwing, uitbreiding zinsleer) ervaren
-
- *Recitatie:*
 - klassikaal en individueel voordragen van teksten, vaak begeleid door gebaar en/of beweging, waardoor inhoudelijke, poëtische of ritmische kwaliteiten innerlijk beleefd kunnen worden en waardoor het geheugen geoefend wordt
- *Toneel:*
 - spelen van klassikaal en individueel geoefende toneelteksten, op niveau van het kind, die betrekking hebben tot de leerinhouden (vertelstof, geschiedenis ...), zoals fragmenten uit de geschiedenis van het Romeinse rijk, Romeinse redevoeringen en middeleeuwse verhalen
- *Improvisatie:*
 - verhalen op niveau van het kind, of fragmenten ervan, spelen, gebruik makend van gesproken taal, beweging en gebaar als uitdrukkingmiddel
- *Expressie.*
 - zie schrijven: stellen
 - zich klassikaal en individueel expressief uitdrukken a.h.v. een verhaal, gedicht, e.d. op niveau van het kind

Taalbeschouwing

- *woordleer*
 - herhaling van de woordsoorten
 - de lijdende en de bedrijvende vorm van het werkwoord
- *zinsleer*
 - de structuur van de enkelvoudige zin
 - zinsdelen onderscheiden en benoemen in een eenvoudige enkelvoudige zin: onderwerp, werkwoord (-groep: pv + nader te benoemen deel), gezegde, koppelwerkwoord, lijdend voorwerp, bepalingen
 - de lijdende en de bedrijvende zin

- de functies van de zinsdelen herkennen en vragen stellen om de functie van het zinsdeel te bepalen
- ★ *uitbreiding*
 - onderscheiden en benoemen van meewerkend voorwerp, voorzetselvoorwerp, handelend voorwerp, bijwoordelijke bepalingen, bijvoeglijke bepalingen
 - samenhang tussen de passieve (lijdende) vorm van het werkwoord en het handelend voorwerp
 - de structuur van de samengestelde zin: hoofd- en bijzin onderscheiden, neven- en onderschikking onderscheiden
 - gebruik van de modi: de aantonende wijs (indicatief), de voorwaardelijke wijs (conditionalis), de gebiedende wijs (imperatief) en de aanvoegende wijs (conjunctief)
 - onderscheiden van de bijwoordelijke en bijvoeglijke bepaling
- *woordleer*
 - de woordsoorten: onderhouden van de verworvenheden en toepassen in hogere moeilijkheidsgraad
- *kennis van begrippen en termen*
 - aanbrenge van taalbeschouwelijke begrippen en termen op niveau van het kind

Strategieën

- op niveau van het kind en op basis van de specifieke leerinhouden aandacht wekken voor:
 - het luisteren naar mekaar
 - gerichte aandacht
 - voor afwerking, formeel en kunstzinnig, van het schriftelijk werk, van de mondeling en bewegende activiteit
 - strategie: hoe ga je te werk, volgorde van stappen
 - nakijken en corrigeren van het eigen werk met behulp van een correctierichtlijn

3.5 Pedagogisch - didactische leidraad

Luisteren

Over de pedagogische en didactische principes is in het voorgaande al veel gezegd. Met betrekking tot het aanvankelijke lezen in schrijven vraagt het oefenen van de auditieve discriminatie en synthese en het fonologische bewustzijn bijzondere aandacht.

Vertelstof

De beelden van de vertelstof sluiten aan bij de ontwikkelingsfase van het kind en zijn zowel leerinhoud als methodisch-didactisch principe. Ze zijn leidmotief per klas en vormen het algemene vakoverschrijdende kader...

De inhoud van de vertelstof beantwoordt aan de veranderende psychische behoeften.

De samenhang met het leergebied muzische vorming ligt voor de hand.

Lezen

Het aanvankelijk lezen volgt op het schrijven.

Gekende verhaalinhouden, versjes, recitatieteksten worden gesproken en gelezen. Van het betekenisvolle geheel gaat de weg naar de delen: de woorden, de letters. In zijn omgeving vindt het kind een rijk aanbod: mooie prentenboeken, leuke voorleesboeken, eenvoudige leesboekjes ...

Het verwerven van de leesvaardigheid respecteert het individuele tempo van het kind.

Spreken

Spreken speelt een cruciale rol in de socio-emotionele ontwikkeling van het kind. Door het gebruik van dramatische en expressieve werkvormen leert het kind zich in taal uitdrukken.

Teksten, gedichten, spreekoefeningen worden klassikaal gereciteerd naar het voorbeeld van de leraar. Deze heeft een gevoelsmatige band met de inhoud.

In de hogere klassen kunnen teksten aangebracht worden door voor- en naspreken. Gememoriseerde teksten kunnen zowel individueel als klassikaal voorgedragen worden.

Ook specifieke uitspraakoefeningen komen klassikaal en individueel aan bod en vormen een aangewezen manier om de aandacht van kinderen te wekken en te richten. De teksten en gedichten hangen nauw samen met de vertelstof en de inhouden van andere vakken (zie ook leergebied WO natuur, geschiedenis en aardrijkskunde).

Het navertellen van verhalen door de kinderen bevordert en verdiept de innerlijke verwerking en het voorstellingsvermogen.

Tot slot is ook het toneelspel een krachtig middel om het spreken in al zijn facetten te oefenen en verhaal en inhoud op een dieper niveau te beleven. Présence, heldere uitspraak, trefzekere spreekstijl worden zonder meer intens geoefend. Toneelstukken worden klassikaal en reciterend geoefend zodat verschillende kinderen de kans krijgen om zich in een bepaalde rol in te leven.

Vanaf de vierde klas kan het toneelspel een meer individueel karakter krijgen.

Schrijven

Het schrijven wordt ontwikkeld uit het vormtekenen. Bij het aanvankelijke schrijven worden de gedrukte hoofdletters (kapitalen) getekend. De lettertekens ontstaan uit een karakteristiek beeld of een welbepaalde beweging. Zo wordt de stap gezet naar de abstracte letterbeelden.

In een volgende fase komt het gebonden schrift en het schrijven van hoofdletters aan bod. Van bij de aanvang vraagt een goede pengreep en schrijfrichting de nodige aandacht.

In de klassen 1 en 2 staat het schrijven hoofdzakelijk in dienst van de eigen expressie. Juist spellen is in deze fase niet steeds essentieel en mag de expressie niet in de weg staan. Ook in hogere klassen wordt bewaakt dat kinderen zich vooral durven uitdrukken en scheppend kunnen omgaan met geschreven taal.

De aandacht voor spelling wordt gewekt vanuit de ruimere sociale en pedagogische betekenis. Het kopiërend schrijven vormt de basis voor het aanleren van een correcte spelling.

Basisspellingsregels zoals een eind-d/t bij zelfstandige naamwoorden komen aan bod vanaf de

tweede klas. Vanaf de derde klas worden steeds meer eenvoudige spellingsregels aangebracht. Vanaf de vierde klas worden de abstracte taalregels dan structureel aangeleerd en geoefend.

Taalrijkdom

De aandacht voor de taalrijkdom doordringt het hele taalonderwijs, in het bijzonder bij het beluisteren en lezen van mooi gevormde en beeldrijke taal, door mondelinge en schriftelijke expressie van allerlei aard (gerichte communicatie, recitatie, improvisatie, toneelspel, spreekbeurten, schrijfp opdrachten rond verschillende tekstsoorten ...).

Taalbeschouwing

Spraakkunst toont het skelet van de taal. Ze maakt de structuur zichtbaar. Om in de grammatica door te dringen moet men afstand nemen van de inhoud van de taal.

Het jonge kind neemt de grammaticale structuur onbewust mee op bij de spontane taalverwerving. De taalstructuur is in de eerste plaats een praktische verworvenheid.

Het kind wordt zich geleidelijk bewust van grammaticale vormen en structuren. Vanuit de kunstzinnige ervaring wordt overgegaan tot het formuleren van de regels.

Strategieën

Kinderen passen onbewust strategieën toe. Doel is om het kind een goede systematiek en zinvolle werkhouding en werkwijze eigen te maken. In de eerste drie klassen wordt gericht gewerkt aan gewoontevorming door veelvuldige en consequente herhaling. Deze gewoontevorming toont zich in de vorm van 'vaste rituelen'.

In de hoogste drie klassen worden de goede gewoonten verder ontwikkeld tot bewuste vaardigheden:

- de vaardigheid om een stappenplan te ontwikkelen en daartoe de juiste opeenvolging van stappen te kiezen (oriëntatie op de opdracht)
- de vaardigheid om de stappen te doorlopen
- de vaardigheid om te reflecteren op de uitvoering van de opdracht en op het stappenplan
- de vaardigheid om de uitvoering van de opdracht te corrigeren, op korte termijn, en om lessen te trekken voor de toekomst, op lange termijn

Concreet betekent dit dat kinderen leren, aangepast aan opdracht en ontwikkelingsniveau:

- de aandacht te richten
- voldoende zelfvertrouwen te ontwikkelen om te durven rekenen op de eigen perceptie
- de opdracht uit te splitsen in een aantal opeenvolgende stappen, gebaseerd op de vaardigheden die ze tot dan toe geleerd hebben
- tijdens de uitvoering van dit stappenplan voortdurend te evalueren en bij te sturen; ze kennen de wegen en middelen daartoe

Het toepassen van strategieën beperkt zich niet tot het leerdomein Nederlands maar is leergebiedoverschrijdend.

3.6 Minimale materiële vereisten

- Woordenboek
- Boeken en/of leesteksten aangepast aan de leeftijd
- Toneelkleding en rekwisieten

Bibliografie

Een inspirerend overzicht met lesmateriaal, referentiewerken, boeken over de steinerpedagogie, nuttige weblinks en dergelijke vindt u op de website van de Federatie van Steinerscholen in Vlaanderen.